

Рецензия

на дисертационния труд на Илиана Дончова Илиева

на тема „Албанският въпрос през погледа на българските дипломати
(1908-1912)

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Изборът на темата на дисертационния труд, предложен на вниманието на Научното жури, безспорно представлява изследователско предизвикателство. Албанският въпрос като комплекс от проблеми (социални специфики на албанското население в Османската империя, албанското национално движение, младотурската политика, позицията на великите сили и на балканските държави) в последната и най-динамична фаза от неговото развитие е предмет на огромна по обем научна литература. Отношението на българската държава, респективно на нейната дипломация и българската общественост към албанците е изследвана в далеч по-ограничена степен, но също не е напълно непозната тема. Историографският преглед в уводната част и библиографията на дисертацията показват, че авторката познава отлично съществуващата обширна палитра от източници – научна, мемоарна, популярна литература, печат, документални сборници и т.н. Въпреки неизбежните рискове, които носи навлизането в една разработена проблематика, Илиана Илиева е успяла да направи изследване, което безусловно може да се оцени като сериозен принос на българската историография в проучването на албанския въпрос през периода 1908-1912 г. Избраният подход на тясно преплитане на двата проблемни кръга е позволил на докторантката да пресъздаде една изключително детайлна картина на албанското национално движение на основата на българските дипломатически документи и в същото време да очертае официалната българска позиция, както и различията в средите на българската дипломация по отношение на събитията и процесите в Албания.

Хронологическите граници на изследването се определят от един ясно обособен период както в развитието на албанския въпрос, така и в

историята на българската държава и на Балканите като цяло – от Младотурския преврат през 1908 г. до началото на Балканските войни през 1912 г. Изложението следва хронологията на събитията, което предопределя структурата на дисертацията – петте глави проследяват отделните етапи в албанското движение и съответно нарастващия интерес към него на всички заинтересовани сили, включително България. Отделните параграфи на главите извеждат един или друг акцент, без да нарушават като цяло хронологическия подход.

Научната теза е формулирана в самото начало на увода: албанският въпрос влиза в полезрението на българската дипломация в началото на 20 в. и привлича все по-сериозно вниманието ѝ, поради неговата тясна обвързаност с македонския въпрос; това предопределя изключителната заинтересованост на част от българските дипломати и огромния поток от информация за албанците в дипломатическата преписка; опасенията от албански териториални претенции към част от Македония обаче се превръщат в сериозна бариера пред една активна българска политика в Албания и оставят българската държава за разлика от други балкански страни в пасивна, „съзерцателна“ и безплодна позиция.

Уводната част се спира върху спецификите на албанското възраждане, които произтичат от социалната и религиозната структура на албанското население в империята. Като отбелязва зараждането на българския интерес към албанците в началото на 20 в., авторката очертава няколко периода в развитието му, първият от които е този до Балканските войни, когато албанското национално движение е обект на вниманието предимно на дипломати, политици и общественици.

Първата глава е посветена на албанския въпрос през 1908-1909 г. Този период е белязан от Младотурския преврат, парламентарните избори, опита за контрапреврат и се характеризира с ясна тенденция на ескалиращо напрежение между албанците и младотурците. В тази си част дисертацията очертава няколко важни момента в контекста на темата. Избистря се идеята за нарастващото значение на албанския фактор за българските национални интереси в Македония, за необходимостта от формиране на активна позиция и търсене на канали за влияние на българската държава върху него. Българските дипломати, които се налагат

като трайни носители на тази теза, представят подробна информация за сложната палитра от нагласи, стремежи и реакции на албанското население, както и прозорливи оценки и прогнози за процесите в албанското общество. За първи път българските институции подлагат на сериозен анализ идеята за евентуално българо-албанско сътрудничество, в хода на който се формират съществени различия, изхождащи от противоположни, но еднакво обосновани аргументи по оценка на авторката.

Втората глава проследява развитието на албанското национално движение през 1910 г. Българските дипломатически донесения не само представят подробна информация за събитията в Албания, но анализират различните тенденции в албанската съпротива срещу младотурската политика и динамиката на националнообединителните процеси. Ясно са разграничени просветната дейност като основна линия на проявление на националното движение и борбата за запазване на традиционните привилегии и обичайната система на управление. Българските наблюдатели – както дипломати, така и представители на печата, регистрират много точно промените в сравнение с предходните албански бунтове, като отбелязват засиленото чувство на национална солидарност. Младотурската репресивна политика е оценена като сериозен катализатор на тези процеси, свързани с преодоляването на религиозните и клановите противоречия в албанското общество. С налагането на извода, че албанският въпрос придобива драматично значение за съдбата на Македония се засилва и натиска за ясна позиция и активно поведение на българското правителство, което обаче остава все така нерешително и пасивно.

Следващите два раздела на дисертацията разглеждат Малесорското въстание през 1911 г. като пореден етап в развитието на албанското национално движение. Вниманието, с което българските дипломатически представители и българските вестници следят въстаническите действия, им позволява да открият новите тенденции в движението – необратимостта на албано-младотурския конфликт, промяната в нагласите на косовските албанци, засиленото единодействие на албанското християнско и мюсюлманско население, налагането на автономистката

идея като общоалбанска политическа програма. Неизбежният силен международен отзвук на събитията в Албания и активната намеса на Черна гора провокират активизирането и на великите сили. Върху отношението към албанските въстания се проектира цялата сложна картина на противоречиви интереси, взаимни подозрения и предпазливи дипломатически ходове на балканските държави и европейските сили. Добре информирано за всички аспекти на албанския въпрос, новото българско правителство разбира, че събитията в Албания няма да останат без последствия за Балканите, но запазва поведението на пасивен наблюдател. На този етап в средите на българската дипломация ясно се очертава и линията на противодействие срещу българо-албанско сближаване, провокирана от опасенията за териториален сблъсък на българската и албанската автономистка идея.

Последната глава поставя албанския въпрос в контекста на задълбочаващата се криза в Османската империя, новата политическа ситуация на Балканите след избухването на Итало-турската война и формирането на Балканския съюз. Непоследователната младотурска политика, в която репресиите се редуват с отстъпки и помощи за албанците от един или друг регион, не успява да попречи на утвърждаващото се единодействие на различните религиозни и кланови общности. Макар и без характер на въстание, обстановката в Албания остава революционна, а австро-унгарските сондажи за европейска намеса поставят албанския въпрос необратимо в дневния ред на великите сили. Ускореното от тези процеси формиране на Балканския съюз от своя страна провокира все по-твърдото отстояване на автономистката идея от различните среди в албанското движение.

Заключението на дисертационния труд подчертава, че изследването е изградено изцяло върху документални източници, които пречупват албанския въпрос през призмата на българската национална кауза. Динамичното развитие на националнообединителните процеси сред албанското население формира нова тенденция в политическата обстановка на Балканите. Заключението потвърждава формулираната в увода теза за неспособността на българското правителство да извлече дивиденди от създадената от албанския въпрос ситуация в Европейска

Турция поради своята пасивна позиция, въпреки активността на българските дипломати.

Приносите на дисертационния труд имат както фактологичен, така и концептуален характер. За първи път в научно обръщение е вкаран огромен по мащабите си и значим по съдържание масив от български архивни документи, свързани с темата за Албания през изследвания период. На базата на тези материали е изградена в много голяма степен точна и изключително детайлна картина на албанското движение в различните му проявления. В този смисъл дисертацията има фактологични приноси, свързани с изясняването на събития, участници в тях, позиции, взаимоотношения. За първи път се очертава и анализира последователната и целенасочено следвана линия от българските институции (монарх, правителство, външно министерство, военно министерство) за събиране на подробна и разностранна информация за албанското национално движение и всички фактори, свързани с него. Безспорен принос на изследването е изясняването на различията в оценките на институциите и в отношението на българските дипломати към албанските политически програми и идеята за активизиране на българската политика с оглед на евентуален българо-албански съюз. Формулираната в началото на изследването научна теза за неспособността на българската държава да надмogne своите колебания, да излезе от своята пасивна позиция на наблюдател и да направи някакви реални стъпки за разширяване на влиянието си сред албанците успешно е защитена в хода на изложението.

Добрият академичен стил и език на изследването допълват общото впечатление за един сериозен и убедителен научен труд. Намирам за допълнително достойнство на дисертацията нестандартния подход на докторантката към структурирането на изложението, в което обобщаващите текстове са оформени не като заключение на съответния, а като уводна част на следващия параграф.

Представеният автореферат е на нивото на дисертационния труд и отразява коректно изложените факти, тяхната интерпретация и направените изводи.

С оглед на евентуално бъдещо публикуване на дисертацията бих препоръчала отстраняването на някои слабости, което по мое мнение ще направи труда по-четивен. Стриктното и подробно отразяване на информацията от дипломатическите рапорти безспорно способства за изграждането на богата и нюансирана представа за изследваните събития, но в същото време нерядко размива картината и затруднява открояването на съществените и важни от второстепенните и без особена историческа тежест факти. Вътрешната логика на изложението на места се нарушава от споменаването на факти, които излизат от контекста на съответния параграф, което налага или по-ясното им обвързване с изследвания проблем, или отпадането им от текста. Вътрешното разделение на параграфите не винаги е убедително и създава усещане за разпокъсаност на изложението. Известно прецизиране на понятийния апарат ще отстрани някои неясноти. Извеждането и доразвиването на изводите, които внушава изложението, както и по-ясното и аналитично представяне на авторските оценки би засилило тежестта на заключението.

Направените предложения за подобряване на текста не поставят под съмнение академичните качества и безспорните приноси на дисертацията, която заедно с посочените научни публикации представя авторката като изключително прецизен и задълбочен изследовател. В този смисъл препоръчвам на Научното жури да присъди на докторантката Илиана Дончова Илиева образователната и научна степен „доктор“.

31.08.2012 г.

Доц. д-р Зорка Първанова